

ДЕФИНИЦИЈАТА НА ТРАГЕДИЈАТА КАЈ АРИСТОТЕЛА И КАТАРСАТА¹⁾

од

МИХАИЛ Д. ПЕТРУШЕВСКИ

Еден од најтешките проблеми во класичната филологија а преку неа и во етиката, естетиката и психологијата е проблемот на таканаречената трагична Катарса кај Аристотела.

Делата на првиот вистински научник или, како го вика бесмртниот Данте, *il maestro di coloro che sanno* — учителот на учените, не се запазени во оној број и онаа форма како беа излегле од неговите раце. Познато е дека Аристотеловите списи кои беа предназначени за поширока публика, таканаречените *ексотерични* списи, се изгубени. Запазен е само еден дел од *есотеричните* списи т.е. оние кои беа за школска употреба, предназначени за слушање, поради кое што се викаат и *акроаматски*. Беа, значи, еден вид предавања или скрипти. Овие не беа предназначени за „надворешна“ употреба, за издавање, и затоа се недотерани, суви и се ограничаваат само на чистата материја. Често пати во нив има прекиди, празнини или пак повторувања, тавтологии и поради тоа тешко се читаат. Еден од есотеричните списи е и Поетиката.

Поетиката е првата писана теорија на литературата и написана е со длабоко, за она време, познавање на самата материја. За жалење е дека не е запазена цела, а може би никогаш и не била написана цела, не била довршена. Дека Поетиката не е цела, тоа го разбираме, ако обрнеме малу

¹⁾ Со проблемот на Катарсата се запознав уште како студент прво слушајќи ги предавањата на Д-р Милан Будимир, мојот професор на Белградскиот Универзитет, а нешто подоцна и преку докторската дисертација на Антон Смердел којашто тој ја бранеше пред испитниот одбор на Белградскиот Филозофски факултет. Оттогај никако не престанав да мислам на овој проблем. Резултатот беше тој да на 19 декември 1942 година дојдов до она решение кое одвај дури сега излегува на видело. Но со сè што решението додenes не е нигде објавено, со него беше запознат известен број мои другари и колеги, а меѓу другите и мојот погоре спомнат професор, така да за еден дел од нашата јавност решението мое не е непознато.

повеќе внимание во текстот на Поетиката, од самиот Аристотел кој во почетокот на ова свое дело вели:

Περὶ ποιητικῆς αὐτῆς τε καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς, ἦν τινα δύναμιν ἕκαστον ἔχει, καὶ πῶς δεῖ συνίστασθαι τοὺς μύθους, εἰ μέλλει καλῶς ἔξεναι ἢ ποιῆσαι, ἔτι δὲ ἐκ πόσων καὶ ποίων ἐστὶ μορίων, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς αὐτῆς ἐστὶ μεθόδου, λέγωμεν ἀρξάμενοι κατὰ φύσιν πρῶτον ἀπὸ τῶν πρῶτων. Ἐποποιία δὴ καὶ ἡ τῆς τραγωδίας ποιῆσις, ἔτι δὲ κωμῳδία καὶ ἡ διθυραμβοποιητικὴ καὶ τῆς ἀλληλικῆς ἢ πλείστη καὶ καθαριστικῆς, πᾶσαι τυγχάνουσιν οὖσαι μμήσεις τὸ σύνολον...²⁾

(Цитатите од *Поетика* ги даваме по изданието на Пруската академија во Берлин, 1831 г.).

Во шестата глава, во почетокот, Аристотел вели вака: Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐν ἑξαμέτροις μιμητικῆς καὶ περὶ κωμῳδίας ὕστερον ἐροῦμεν, περὶ δὲ τραγωδίας λέγωμεν...³⁾

А во крајот на Поетиката се вели:

...Περὶ μὲν οὖν τραγωδίας καὶ ἐποποιίας, καὶ αὐτῶν καὶ τῶν εἰδῶν καὶ τῶν μερῶν αὐτῶν, καὶ πόσα καὶ τί διαφέρει, καὶ τοῦ εὖ ἢ μὴ τίνες αἰτίαι καὶ περὶ ἐπιτιμήσεων καὶ λύσεων, εἰρήσῃω τοσαῦτα.⁴⁾

Од крајот на Поетиката, оваа Поетика која ја имаме денес, се гледа дека Аристотел во ова свое дело расправал само за трагедијата и епот, значи не расправал за целата поетика, за сите нејзини родови, или потоку, делото за Поетиката какво го имаме ние денес од целата Поетика го има само оној дел во кој се зборува за трагедијата и епот. — Навистина, во уводот, кој што ги зафати петте први глави на Поетиката Аристотел каза по неколку зборови за главните видови на поезијата, но подробно систематски расправа само за трагедијата и епот и со тоа е делото завршено.

Да преминеме на самиот проблем. Во петтата глава на Поетиката Аристотел го доврши уводот и во шестата глава го започнува главниот дел на Поетиката (се разбира онаа

²⁾ Преводот на македонски гласи: „За поетиката општо и за видовите нејзини, какво значење има секој и како треба да се состават фабулите, ако сакаме да биде убава поезијата, пак и од колку и кои делови, исто така и за сè друго што се однесува до истата материја, да кажеме започнувајќи, како што е природно, прво од првите. Епот и трагичната поезија, по тоа комедијата и дитирамбската поезија, а и оние кои се придружуваат главно со кавал, сите тие се, општо земено, подражавања...“

³⁾ Преводот гласи: „За подражателната поезија во хексаметри и за комедијата ќе збориме подоцна, а за трагедијата да речеме...“

⁴⁾ И во македонски превод: „Значи, за трагедијата и епот општо и за нивните видови и делови, колку има и во што се различаваат, и кои се причините да нешто успее или не, како и за приговорите и за начините на решавање (расплет), нека биде оволку доста“.

Поетика која ни е во рацете денес, таква каква што ни ја дочекува забот на времето) или, да речеме потоку, на Трагедијата. Тука уште во почетокот, на прво место, ни ја дава онаа своја позната и толку многу третирана дефиниција на трагедијата. Вака започнува шестата глава на Поетиката

Περὶ μὲν οὖν τῆς ἐν ἑξαμέτροις μίμητικῆς καὶ περὶ κωμωδίας ὕστερον ἐροῦμεν, περὶ δὲ τραγωδίας λέγωμεν, ἀπολαβόντες αὐτῆς ἐκ τῶν εἰρημένων τὸν γινόμενον ὄρον τῆς οὐσίας. Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἑλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιοῦτων παθημάτων κάθαρσιν.⁵⁾

Последните зборови на дефиницијата во повеќето ракописи не гласаат *παθημάτων κάθαρσιν* но *μαθημάτων κάθαρσιν*.

Аристотел ја дава оваа дефиниција за луѓе кои се версирани во самата материја. Но како тој пише, односно, говори за свои ученици, тој смета за нужно да даде за нив и објасненија за некои необични изрази и технички термини и веднаш објаснува два технички термина од дефиницијата вака:

Λέγω δὲ ἡδυσμένον μὲν λόγον τὸν ἔχοντα ῥυθμὸν καὶ ἁρμονίαν καὶ μέλος, τὸ δὲ χωρὶς τοῖς εἶδει τὸ διὰ μέτρων ἕνια μόνον περαίνεσθαι καὶ πάλιν ἕτερα διὰ μέλους.⁶⁾

Потоа прејдува на еден поопширен коментар на самата материја која е опфаната во дефиницијата и дава полна интерпретација на разни елементи, термини и појмови од трагедијата во цели девет глави, од VI до XIV, што претставува една третина од целото. Но за последните зборови од дефиницијата, за *παθημάτων κάθαρσιν* (одн. *μαθημάτων κάθαρσιν*) во коментарот нема објаснение и во целото негово дело, во Аристотеловата Поетика како ја имаме денес, нема ни еден збор повеќе за *κάθαρσις*.

Треба да подвлечеме пак дека лекцијата *παθημάτων κάθαρσιν* ја имаат само еден-два ракописа, а во повеќето ракописи стои *μαθημάτων κάθαρσιν* „чистење на сознанијата“. Со ова сакаме да потцртаме дека на ова место текстот не беше сосема сигурен и чист. Меѓу *παθημάτων* и *μαθημάτων* најголемиот број филолози и други научници се одлучија за

⁵⁾ „Значи, за подражателната поезија во хексаметри и за комедијата ќе збориме подоцна, а за трагедијата да кажеме сега извлекувајќи ја од реченото определбата на нејзината битност. Трагедијата е, значи, подражавање на сериозно и завршено дејствие од определена големина, кое во засладен говор одделно за секој од видовите во неговите делови, преку дејствувашти (лица) а не во раскажување, со жал и страв извршува очистување од такви афекти“.

⁶⁾ На македонски: „Засладен говор го викам оној што има ритам, хармонија и мелодија, а со одделно за видовиште сакам да кажам дека некои делови се изведуваат само со ритам (во стопи или метар), а други пак со мелодија“.

παθημάτων како појасно, стоејќи на становиште дека вака би требало да гласи ова место во оригиналниот Аристотелов текст, но со тоа проблемот не беше решен. Тој поправо оттука и започна.

Како да се објасни „преку жал и страв очистување од такви (слични) афекти“? Како може човек преку жал и страв да се ослободи од жал и страв, односно од слични афекти? Со ова проблемот излезе наполно од рамките на класичната филологија и премина во областа на естетиката и психологијата. Литературата за трагичната катарса која и дотогај беше многобројна почна уште повеќе да се множи и да расте; се редеа познати имиња на класични филолози и други научници и литерати како Вајл, Ленерт, Ткач, Оге, Ростањи, Бајвотер, Бернајс, Гудеман, Лесинг, Гете и други. Скоро секој од нив имаше и по едно решение и токму кога ќе помислеше човек дека проблемот е решен, ќе се појавеше друг научник со некое ново решение кое ќе го собореше дотогашното. Литературата за ова прашање може човек да ја најде кај K. Ziegler во Pauly-Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft под зборот Tragödie, а во главата каде што се зборува за Аристотеловата дефиниција на трагедијата; кај A. Gudeman, Aristoteles' Περὶ ποιητικῆς mit Einleitung, Text und Adnotatio critica, exegetischem Kommentar, kritischem Anhang und Indices nominum, rerum, locorum. Berlin, 1934 и нарочито кај A. Смердел, Аристотелова Катарса, Скопље, 1937. Последното дело е докторска дисертација и поголемиот дел на литературата се наоѓа во забелешките на крајот на книгата. Еден дел од литературата на руски јазик може да се најде во делото на Крџство Геновџ и Петџрџ Радевџ „Поетиката на Аристотелџ“, Софиџ — Хемусџ — 1943.

Од сите решениџа кои беа дадени за овој проблем најмногу приврженици имаше решението кое го даде Ј. Бернајс и најмногу варијанти се блиски до ова решение. Бернајс дава еден вид медицинско објаснение на Катарсата и за него Κάθαρσις значи исто што и Κούφισις (олеснување). Последниот пасус од Аристотеловата дефиниција на трагедијата во преводот на Бернајс гласи вака: „Die Tragödie bewirkt durch Erregung von Mitleid und Furcht die erleichternde Entladung solcher mitleidigen und furchtsamen Gemütsaffektionen“. Тој мисли дека трагедијата го доведува до крајна напругнатост нашиот жал и страв и по тоа, природно, наставувала Καθάρσις т. е. олеснување и умирување на душата. Но ни неговото решение, макар да најде најмногу приврженици, не најде општо одобравање и не ги задоволи сите, нарочито не го одобриџа класичните филолози од нашиот век.

Од последните испитатели како попознат Гудеман, во своето сјајно издание на Поетиката каде што е грчкиот

текст објавен заедно со германскиот превод и опширен коментар, дојдува до негативен резултат дека *проблемош на Аристотеловата Катарса не може да се реши*. Еве ги неговите зборови: „... Eine solche (т. е. eine allgemein befriedigende Lösung des gesamten Fragenkomplexes) ist aus den angegebenen Gründen ein *ἀδύνατον* und wird wohl ein solches auch fernerhin bleiben“. До слично решение дојде и А. Смердел во својата дисертација, дека со *денешнише средствва проблемош на трагичната катарса е нерешлив*. Еве ги последните зборови од дисертацијата на А. Смердел: „Како је А. објаснио овај комплекс питања око објашњења Катарсе ми не знамо, а сигурно нећемо никада ни знати, јер у сам проблем не смемо уносити наша модерна схватања, те према томе, на основи критике самог А. текста и анализе појединих речи у дефиницији трагедије, остаје нам да кажемо да је решење и објашњење речи Катарсе и њеног значења *ἀδύνατον καὶ παρὰ ταῦτα οὐδέν*.“

За да ја објаснат Катарсата во дефиницијата на трагедијата, мнозина се послужија со познатото место од Аристотеловата *Полишика*, книга VIII, глава 7 (1341b 32 — 1342a 16), каде се збори во врска со разните видови музика и со нивното воспитно, катартично и забавно значење, за катарсата која што ја произведува оргијастичката музика кај луѓе што се подложни на екстаза, жал и страв и вопшто на афекти. Но тука баш Аристотел вели дека за Катарсата овде збори просто, а појасно ќе говори пак во своите предавања за Поетиката — *τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον*.

Треба да подвлечеме дека ова што се вели на ова место од „*Политиката*“ *не може да се однесува никако на дефиницијата на трагедијата*, прво затоа што во дефиницијата тоа не е јасно, а напротив многу понејасно од спомнатото место во „*Политиката*“; второ *заштоа ишшо во „Полишиката“ се збори за Катарсата ишшо ја произведува музиката, а не трагедијата*, што треба нарочито да се потцрта. Исто така треба уште еднаш да подвлечеме дека *друго место каде би се зборело за трагичната Катарса кај Аристотела, осем дефиницијата, нема*, што значи дека проблемот на Аристотеловата трагична Катарса се роди оттука — од дефиницијата.

Сметаме дека проблемот на трагичната Катарса остана нерешен најмногу поради тоа што не е направено ништо за неговото упростување, и то заради тоа што интерпретаторите се губеа во детали не држејќи се за текстот на Аристотеловата Поетика и објаснувајќи и дополнувајќи го Аристотела со Платона или пак со покасни филозофи и писатели кои можеби имаа по ова прашање сосема друго мнение.

Нашето мнение е дека проблемот на Аристотеловата трагична Катарса може да се реши, а проблемот полесно ќе се реши ако се држиме за самиот Аристотел, за текстот на неговата Поетика.

Да преминеме сега кон решавањето на проблемот на Аристотеловата таканаречена трагична Катарса. Ќе настојваме да се до минимум ограничине во цитирање литература, поради најосновниот разлог, дека сета литература околу нашиот проблем нема ништо заедничко со проблемот, како го замисливме и поставивме ние. Текстот на Аристотела ќе ни биде единствената литература и единствениот патоводител.

Да повториме нешто што рековме понапред за Поетиката: дека Аристотел тука расправа само за трагедијата и епот и дека со тоа е завршен овој дел на Поетиката кој ни е денес во рацете. Се што имаше да каже Аристотел за трагедијата, го имаше речено тука, но нигде не можеме да најдеме ни еден збор за Катарсата, со сето тоа што тој добро и доста опширно ја објасни дефиницијата на трагедијата.

Некои интерпретатори искажаа мнение дека Аристотел можеби дал објаснение за Катарсата, но тоа било изгубено. Така мислеше и Бернајс, дека по кривица на некој препишувач било испуштено во коментарот она место каде беше објаснението за Катарсата – „Gerade für Katharsis waren diese Ausführungen, wie das vorheissende Zitat in der Politik lehrt, so reichlich gegeben, als die Wichtigkeit der Sache und die Fremdartigkeit des Terminus sie erforderten und eben für Katharsis hat sie, schwerlich aus einem andern Grunde, als weil sie so umfänglich und von rein philosophischen Erörterungen erfüllt waren, der um reine Philosophie wenig bekümmerte Excerptor, aus dessen Händen wir die jetzige Poetik mit Dank und mit Betrübniß empfangen, unbarmherzig wegschnitten“. Но ние, а и други пред нас, не можеме да најдеме во Поетиката такво место каде би можел Аристотел да збори за Катарсата и да на тоа место има некаква малу подолга празнина во текстот. Други интерпретатори цитираа како разлог дека Аристотел тоа не го објаснил поради тоа што Катарсата била на неговите ученици и современици јасна. Нешто што е уште помалку веројатно, нарочито ако се има пред вид дека Аристотел сосема подробно и опширно објаснува работи кои беа, а и денес се, сосема јасни.

Ние веруваме дека Аристотел во Трагедијата не ја објасни Катарсата и во врска со ова уверение сметаме дека *е оправдано да се посумња во автентичноста на трагичната Катарса.*

Што е она што нè наведе да посумњаме во автентичноста на зборовите *καθάρσιων κἀθάρσιον*? Прво, фактот што го подвлековме понапред, дека поголемиот број ракописи

имаше на она место во текстот *καθημάτων*, а не *παθημάτων*; второ, фактот што мнозина не можеа да се решат за читањето *παθημάτων* и го прифаќаа или читањето *καθημάτων* или бараа друг некој збор кој би можел повеќе да одговара во текстот, како *μυθεμάτων* или *μασμάτων* и други¹). Сето ова збореше за тоа дека ова место во текстот не беше сосема сигурно, значи *можеше да биде неавтентично*.

Трајќи од фактот дека текстот не е сосема сигурен и врзувајќи го со другиот исто така важен факт дека во Поетиката на Аристотела ни на едно место не се објаснети последните зборови од дефиницијата на трагедијата, *ние дојдовме до едно смело заклучение* кое до сега не го имаше направено ни еден од истражувачите на Аристотеловата трагична Катарса: дека зборовите *καθημάτων κάθαρσιν* (или *καθημάτων κάθαρσιν*) во дефиницијата на трагедијата *не се автентични зборови на Аристотела*. Значи во дефиницијата на трагедијата не е несигурен и спорен само зборот *παθημάτων* (одн. *καθημάτων*) но и зборот *κάθαρσιν*, и не само несигурен и спорен туку и неавтентичен.

Но не е доста да се каже само дека зборовите *καθημάτων κάθαρσιν* не се автентични, туку треба и да се докаже, а ќе се докаже најарно и најсигурно само тогај ако се пронајдат автентичните зборови на Аристотела. Како ќе ги пронајдеме автентичните зборови на Аристотела? Каде да ги бараме? Јасно е дека треба да ги бараме во коментарот на дефиницијата.

Време е да си го поставиме прашањето: Ако *κάθαρσιν παθημάτων* не се автентични зборови на Аристотела, тогај како гласеше автентичниот текст? На ова прашање ќе можеме да одговориме, ако поставиме друго едно прашање: Ако во коментарот на Аристотела нема ни еден збор за *καθημάτων κάθαρσιν*, тогај да ли на она место каде што требаше да се збори за тоа, се наоѓа објаснение на нешто што е за трагедијата важно и битно а што не е спомнато во дефиницијата нејзина, ваква каква ни е денес во рацете? И навистина, ако го читаме внимателно коментарот на Аристотела, ние ќе најдеме во него нешто што е најважно и битно за трагедијата, и на кое што Аристотел посветил најмногу место во коментарот, а што го нема во дефиницијата. *Тоа нешто најважно и бишно за трагедијата е сошвави на собишијата* или како се вели кај Аристотела *Η ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ* или пак по редот од дефиницијата *ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΣΥΣΤΑΣΙΝ*.

Ако го отвориме сега текстот на Аристотеловата Поетика и побараме во коментарот места кои зборат за ова, ќе најдеме доста голем број. Во шестата глава на Поетиката,

¹) Види K. Ziegler во Pauly-Wissowa RE под Tragödie.

значи во онаа иста глава каде што е дефиницијата, неколку реченици зад самата дефиниција на трагедијата, се вели:

Μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΣΥΣΤΑΣΙΣ ἡ γὰρ τραγωδία μίμησις ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπων ἀλλὰ πράξεων καὶ βίου... Ὅστε τὰ ΠΡΑΓΜΑΤΑ καὶ ὁ ρυθὸς ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΙΔΙΑΣ ΤΟ ΔΕ ΤΕΛΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ἀπάντων...⁷⁾

Во седмата глава на Поетиката (1450в 21ин.) го читаме ова:

Διωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν μετὰ ταῦτα ποίαν τινὰ δεῖ τὴν ΣΥΣΤΑΣΙΝ εἶναι ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ, ΕΠΕΙΔΗ ΤΟΥΤΟ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΙ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΤΗΣ ΤΡΑΓΩΙΔΙΑΣ ΕΣΤΙΝ.

Или во превод: „Откога ги определивме овие (т. е. видо-вите), да кажеме сега каков треба да биде *составош на собишвијаша*, дека *шоа е прво и најважно во шрагедијаша*“. И во следните глави Аристотел збори за *составош на собишвијаша*, но најважни се тринаестата и четиринаестата глава на Поетиката, дека тука Аристотел говори во врска со жалта и страот (ἔλεος и φόβος), со претходните два збора од дефиницијата. Во овие две глави имаме непосреден коментар на она место од дефиницијата на трагедијата, каде што се поврзани зборовите *πραγμάτων σύστασιν со ἔλεος и φόβος*.

Во тринаестата глава Аристотел опширно изложува што треба да содржи една трагедија за да успее и како треба да се изведе композицијата на драмата; објаснува дека составот на трагичното дејствие треба да содржи страшни и жалосни собитија. Еве го текстот на Аристотела (го донесуваме поголемиот дел од текстот на тринаестата глава, и заради поарна илустрација оние места од текстот кои ни се чинат важни за нашето гледиште и објаснение, ги исписавме одреда со големи букви):

Ὅν δὲ δεῖ στοχάζεσθαι καὶ ἂ δεῖ εὐλαβεῖσθαι ΣΥΝΙΣΤΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ, καὶ πόθεν ἔσται τὸ τῆς τραγωδίας ἔργον, ἐφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον τοῖς νῦν εἰρημένοις. Ἐπειδὴ οὖν δεῖ τὴν ΣΥΝΘΕΣΙΝ εἶναι τῆς καλλίστης τραγωδίας μὴ ἀπλὴν ἀλλὰ πεπλεγμένην, καὶ ταύτην ΦΟΒΕΡΩΝ καὶ ΕΛΕΕΙΝΩΝ εἶναι μιμητικὴν (τοῦτο γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μιμήσεώς ἐστιν), πρῶτον μὲν δηλονότι ὅτε τοὺς ἐπιεικεῖς ἄνδρας δεῖ μεταβάλλοντας φαίνεσθαι ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν (οὐ γὰρ φοβερόν οὐδὲ ἐλεεινόν τοῦτο, ἀλλὰ μιαιρόν ἐστιν) ὅτε τοὺς μοχθηροὺς ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν (ἀτραγωδότερον γὰρ τοῦτ' ἐστὶ πάντων· οὐδὲν γὰρ ἔχει ἂν δεῖ· ὅτε γὰρ φιλόνηρον οὐτε ἐλεεινόν οὐτε φοβερόν ἐστιν), οὐδ' αὖ τὸν σφόδρα

⁷⁾ „Најважно од овие е *составош на собишвијаша*; дека трагедијата е подражавање не на луѓе а на дејствија и живот... значи, *дејсвијаша* и фабулата се *сврха на шрагедијаша*, а *сврхаша е најважна* од сè...“

πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν. Τὸ μὲν γὰρ φιλόανθρωπον ἔχει ἂν ἡ τοιαύτη ΣΥΣΤΑΣΙΣ, ἀλλ' οὔτε ΕΛΕΟΝ οὔτε ΦΟΒΟΝ· ὁ μὲν γὰρ περὶ τὸν ἀνάξιόν ἐστὶ δυστυχοῦντα, ὁ δὲ περὶ τὸν ὅμοιον, ὥστε οὔτε ἐλεεινὸν οὔτε φοβερὸν ἔσται τὸ συμβαῖνον.... πρὸ τοῦ μὲν γὰρ οἱ ποιηταὶ τοῖς τυχόντας μῦθους ἀπηριθμοῦν, νῦν δὲ περὶ ὀλίγας οἰκίας αἱ κάλλιστα τραγωδία συντίθενται, οἷον περὶ Ἀλκμαίωνα καὶ Οἰδίπου καὶ Ὀρέστην καὶ Μελέαγρον καὶ Θυέστην καὶ Τήλεφον, καὶ ὅσοις ἄλλοις συμβέβηκεν ἢ παθεῖν δεῖν ἢ ποιῆσαι. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν τέχνην καλλίστη τραγωδία ἐκ ΤΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ἐστίν.... Δευτέρα δ' ἡ πρώτη λεγομένη ὑπὸ τιῶν ἐστὶ ΣΥΣΤΑΣΙΣ, ἡ διπλὴν τε τὴν ΣΥΣΤΑΣΙΝ ἔχουσα, καθάπερ ἡ Ὀδύσεια, καὶ τελευτῶσα ἐξ ἐναντίας τοῖς βελτίοσι καὶ χείροσιν. Δοκεῖ δὲ εἶναι πρώτη διὰ τὴν τῶν θεάτρων ἀσθένειαν...⁸⁾.

Во оваа глава терминот σύστασις е заменет на едно место (во почетокот) со синонимот σύνθεσις, како и во шестата глава, каде објаснува што значи фабула, λέγω γὰρ μῦθον τοῦτον, τὴν ΣΥΝΘΕΣΙΝ τῶν πραγμάτων, инаку правиот термин или terminus technicus е σύστασις, и, осем на спомнатите две места овој се јавува редовно кога се збори за составот на трагедијата, односно на фабулата, односно на собитијата,

За нашата теза е исто така важен и почетокот на четиринаестата глава, каде се вели дословно вака:

Ἔστι μὲν οὖν τὸ φοβερὸν καὶ ἐλεεινὸν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι, ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤῶΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ, ΟΠΕΡ ΕΣΤΙ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΟΥ ΑΜΕΙΝΟΝΟΣ. Δεῖ γὰρ καὶ ἄνευ τοῦ ὄραν οὕτω ΣΥΝΕΣΤΑΝΑΙ τὸν μῦθον ὥστε τὸν ἀκούοντα ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

⁸⁾ На македонски: „На што треба да се пази и од ошто треба да се чува кога се состават фабули и како ќе се постигне ефектот на трагедијата, ќе треба да кажеме веднаш по она што рековме сега. Како составот на најубавата трагедија треба да биде не прост а сложен, и то да подражава страшни и жалосни дела — дека тоа е својствено на такво подражавање, то е, прво, јасно дека не треба да се прикажуваат добри луѓе како преминуваат од среќа во несреќа (оти тоа не е ни страшно ни жалосно, а непријатно), нито пак лоши луѓе од несреќа во среќа (дека тоа е најмалу трагично од сè; зашто нема ништо од она што е нужно; оти не е ни човекољубиво ни жалосно ни страшно), а ни претерано порочен како паѓа од среќа во несреќа. Вистина таквиот состав би имал човекољубиво (чувство), но нито жал нито страв, дека првиот се јавува за човек што страда незаслужено, а вториот за сличен ни човек, така да случајот не би бил ни жалосен ни страшен... Додека порано поетите ги земаа случајните фабули, сега најарните трагедии се состават само за неколку родови, како за Алкмеон, Едип, Орест, Мелеагро, Тиест, Телеф и други на коишто им се случило или да извршат или да извршат страшни дела. Од уметничка страна, значи, најарната трагедија има ваков состав... Другиот состав е оној што го викаат некои прв. Овој има двоен состав како Одисеа која свршува со противности — со подобри и полоши. Овој се зема за прв поради слабоста на гледачите“.

γινόμενα καὶ ΦΡΙΤΤΕΙΝ ΚΑΙ ΕΛΕΕΙΝ ΕΚ ΤΩΝ ΣΥΜΒΑΙ-
 ΝΟΝΤΩΝ· ἄπερ ἂν λάθοι τις ἀκούων τὸν τοῦ Οἰδίποδος
 μῦθον.

Или на македонски: „*Стрaшнoт и жалoтa* (страшното и жалосното) *можe да настaнe* од призорот (сценаријатa), а можe и од *самoиштoт сoстaв нa сoбoишнoтaтa*, *штo e пoубaвo и знaк нa пoарeн пoиш*. Дeкa трeбa и бeз глeдaнe шaкa дa сe сoстaви фaбулaтa, дa oнoј штo слyшa кaкo сe вршaт сoбoишнoтaтa и дa шрeйepи и дa жaли зa oнa штo сe слyчyвa“. Или понатака во истата глава:

Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀπὸ ἐλέου καὶ φόβου διὰ μιμήσεως δεῖ ἡδονὴν παρασκευάζειν τὸν ποιητὴν, φανερόν ὡς τοῦτο ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμποιητέον. Ποῖα οὖν δεινὰ ἢ ποῖα οἰκτρὰ φαίνεται τῶν συμπλόκων, λάβωμεν. Ἀνάγκη δὲ ἢ φίλων εἶναι πρὸς ἀλλήλους τὰς τοιαύτας πράξεις ἢ ἐχθρῶν ἢ μηδετέρων...

И преведено на македонски: „Како пак поетот треба да приредува задоволство со *стрaв и жал* *преку *пoдpажaвaнe*, *јaснo e дeкa шoа шрeбa дa гo шyри вo сoбoишнoтaтa*. Кои се, значи, страшни а кои жалосни собитија, треба да определиме. *Тaквoшe дeлa* припаѓаат нужно или на лица кои се меѓусобно пријатели или непријатели или ни едно ни друго...“ Оваа, последната реченица поради зборовите *τοιαύτας πράξεις* „таквите дела“, кои ги подвлековме, ни се чинеше дека е потребно да ја цитираме, оти во дефиницијата на трагедијата мнозина се колебаа дали зборот *τοιοῦτων* може да се однесува на *παθημάτων* во врска со *ἔλεος* и *φόβος* или зборот не си е на место. Овде им одговарае ние вака. Зборот *τοιοῦτων* се однесува на следниот збор кој што не е *παθημάτων* а *πραγμάτων* и во врска е со зборовите *ἔλεος* и *φόβος*, поправо тој ги заменува и двата збора од дефиницијата односно нивните адјективи – *φοβερῶν* и *ἐλεεινῶν*, токму онака како во цитираната реченица, каде што зборот *τοιαύτας* (*πράξεις*) се однесува на малу погоре спомнатите зборови *δεινὰ* и *οἰκτρὰ*.

На крајот од четиринаестата глава, откако го објасни *сoстaвoиш нa сoбoишнoтaтa* – *ἡ σύστασις τῶν πραγμάτων* – низ цели девет глави, од шестата до четиринаестата, Аристотел вака завршува: *Περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν πραγμάτων συστάσεως, καὶ ποίους τινὰς εἶναι δεῖ τοὺς μύθους, εἴρηται ἰκανῶς*. Или во македонски превод: „Значи, за *сoстaвoиш нa сoбoишнoтaтa* и какви треба да се фабулите, доста е казано“.

Да сумираме сега од сето она што го рековме досега и да видиме кој е крајниот резултат.

Како во Аристотеловиот коментар на дефиницијата на трагедијата нема ни еден збор за *παθημάτων κάθαρσιν*, а на местото каде требаше да се збори за тоа, се говори и се

објаснува техничкиот термин *συστασις τραγῳδιῶν*, *сoсшавoш* на *сoбишннјаша*, кој е најважен и битен елемент на секоја трагедија, и нему му посветува во коментарот, како можеше и да се очекува, најмногу простор – цели девет глави, ние мораме да го изведеме единственото правилно и логично заклучение дека зборовите *κάθαρσις παθῆράτων* (или *μαθηράτων*) во дефиницијата на трагедијата не се автентични зборови на Аристотела. Тие се или случајна невешта конјектура на некој „учен“ препишувач – схолиаст, дека автентичните зборови на Аристотела *συστασις τραγῳδιῶν* биле нечитко написани и можел да се прочита само крајот – наставката, или текстот на Аристотела бил погрешно записан од некој Аристотелов ученик, или пак е намерна мистификација на некој покасен филозоф-интерполатор.

Ако земеме како поверојатно дека зборовите *τραγῳδιῶν συστασιν* биле нечитливи и дека препишувачот можел да ги одбере само крајните букви на зборовите, тогaj треба да обрнеме внимание и на тоа, дека зборовите *παθῆράτων κάθαρσιν* покрај еднакви наставки имаат и еднаков број букви со зборовите *τραγῳδιῶν συστασιν* што значи дека завземаат и еднаков простор, кога ќе се напишат, та дополнението – конјектурата – и од оваа страна можеше да се олесне. И така и од чисто формална страна замената на термините е јасна и разбирлива, во случај да ја одбиеме можноста на намерна мистификација. Но и во едниот и во другиот случај останува фактот дека текстот на Аристотела не е автентичен и дека е променет од јасно *τραγῳδιῶν συστασιν* во нејасно *παθῆράτων κάθαρσιν*.

Значи во дефиницијата на трагедијата од Аристотела немало ни траг од некаква *Καθάρσα*. Но тоа не е ни малу чудно, туку сосема природно. Аристотел во ова свое дело за Поетиката не збори за целта и ефектите на трагедијата од етичка или психолошка гледна точка, нито пак може да се каже дека полемизира со својот учител Платон до тој степен да поставува за трагедијата, која Платон сосема ја исклучи од својата идеална држава, и некаква практична цел како што би требало да биде очистувањето на душите од афекти, или пак пречистување на самите чувства. Аристотел во Поетиката говори како професор по теорија на литературата, како естетa. Тој објаснува што е поетика и какви поезии има, дава карактеристики на поедините видови на поезијата и збори исцрпно за трагедијата и донекаде за епската поезија. Во прочуената своја дефиниција на трагедијата тој накратко објасни што е трагедија, а во коментарот поопширно разлага што треба сè да содржи и како да се состави една трагедија за да успее. Аристотел како специјалист теоретик по литературата дава поправо совети на младите писатели на трагедии, и Поетиката треба да им

послужи како еден вид учебник, дека во неговото време трагедијата веќе беше во опаѓање и бројот на добрите и правите трагедии беше сè помал. Декадентната трагедија во неговото време имаше почнато сигурно многу обилно да се служи со искусвени средства преку сценеријата за да го постигне трагичниот ефект, што се гледа многу јасно од самиот коментар на Аристотела, и Аристотел сметаше за неопходно да го истакне во коментарот на неколку места што е најважно во трагедијата, она битното преку кое треба да се постигне трагичното. Тоа е *σοψαωσὶ* на *σοβι-
σθιјαισθα*. Зар може да се замисли дека најбитната црта, најбитниот елемент на трагедијата, кој му е на Аристотела толку добро познат, дека педантниот професор и научник би го заборавил и изоставил во дефиницијата?

Да ја видиме сега дефиницијата на трагедијата како ќе изгледа со извршената исправка односно конјектура на текстот:

"Ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεωσ σπουδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἔχουσης, ἡδυσμένω λόγῳ χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖσ μορίοισ δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, ΔΙ ΕΛΕΟΥ ΚΑΙ ΦΟΒΟΥ ΠΕΡΑΙΝΟΥΣΑ ΤΗΝ ΤῶΝ ΤΟΙΟΥΤῶΝ ΠΡΑΓΜΑΤῶΝ ΣΥΣΤΑΣΙΝ.

И во македонски превод: „Трагедијата, значи е подражавање на сериозно и завршено дејствие од определена големина, кое преку дејствувашти (лица), во засладен (истанчен) говор одделно за секој од видовите во неговите делови, а не во прикажување, со жал и страв го завршува *σοψαωσὶ* на *σθακι* (ш. е. жалосни и стравни) *σοβισθιја*“.

Треба да спомнеме веднаш дека и зборот *περαινοῦσα* не е употребен со она значење како се зема во врска со зборовите *παθημάτων καθαρισμ* т. е. *извршувајќи* или *изведувачки*. Зборот *περαινοῦσα* тука, во дефиницијата, е употребен во своето првобитно значење *завршувајќи*, дека глаголот *περαίνω* „завршувам“ е деноминативен глагол, изведен од именката *πέρας* „крај, завршеток“. Нијансата која се добива кога ќе се земе глаголот во своето првобитно и обично значење „завршувам“ во врска со автентичните зборови *πραγμάτων σύστασις* ѝ дава на дефиницијата сосема друго, определено значење. Трагедијата го постига својот трагичен ефект баш на крајот, дека таа треба да го заврши составот на страшните и жалосни собитија со жал и страв, оти крајот е најважен од сè, како што вели Аристотел – τὸ δὲ τέλος μέγιστον πάντων.

Ако успеавме да го прочистиме ова тешко и заматкано место од непотребен баласт, сметаме дека направивме услуга и на науката и на таткото нејзин Аристотел, кој без своја кривица носи во своите дела толку многу сметишта од разни времиња.

Резюме

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТРАГЕДИИ У АРИСТОТЕЛЯ И КАТАРСИС

Михаил Д. Петрушевски

По мнениу автора этой статьи, вопрос Катарсиса у Аристотеля всё ещё не решен, несмотря на многочисленные заключения, к которым до сего дня приходили его исследователи. Двое между последними — Гудеман и Смердел — пришли к отрицательному решению, выражая мнение, что вопрос этот представляет *ἀδύνατον*. Автор пошёл от текста Аристотеля и пришёл к заключению, что вопрос начался с определения понятия, с дефиниции трагедии, где не все слова достоверны, не все принадлежат Аристотелю. Это в особенности относится к последним двум словам дефиниции *παθημάτων κάθαρσιν*.

Известно, что в манускриптах вместо слов *παθημάτων κάθαρσιν* чаще встречается вариант *ραημάτων κάθαρσιν*, что свидетельствует о том, что текст не был вполне ясным и верным. С другой стороны известно, что Аристотель в своей Поэтике дал довольно обширное толкование этой дефиниции и в нём объяснил все слова дефиниции за исключением двух последних, о которых не сказано ни одного слова во всём его сочинении. Автор настоящей статьи усомнился в подлинности последних двух слов по следующим соображениям: если о последних двух словах дефиниции в толковании нет ни одного слова, — а в тексте, с другой стороны, нет пропусков, — значит слова *παθημάτων κάθαρσιν* не достоверны. Нужно, следовательно, искать подлинные слова Аристотеля в тексте Поэтики, именно в том месте комментария, где должно было бы находиться объяснение слов *παθημάτων κάθαρσιν*. И действительно, автору удалось найти эти два слова Аристотеля. Они гласят: *πραγμάτων σύστασιν*.

Уже в VI главе сказано:

Μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶ ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις· ἡ γὰρ τραγῳδία μίμησις ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπων ἀλλὰ πράξεων καὶ βίου... ὥστε τὰ πράγματα καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγῳδίας, τὸ δὲ τέλος μέγιστον πάντων...

Также в VII главе, в самом начале, стоит:

Διαρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν μετὰ ταῦτα ποῖαν τινὰ δεῖ σύστασιν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς τραγῳδίας ἐστίν.

О *πραγμάτων σύστασιν*, т. е. о композиции действий (событий), Аристотель сам говорит, что она является главным и важнейшим делом в трагедии и, естественно, в своём толковании посвящает ей самое большое место — от шестой до четырнадцатой главы. В XIV главе

лучше всего видно отношение слов πραγμάτων σύστασιν к словам ἔλεος и φόβος в дефиниции, так как еѣ Аристотель начинает так:

Ἔστιν μὲν οὖν τὸ φοβερόν καὶ ἔλπειν ἐκ τῆς ὄψεως γίνεσθαι, ἔστι δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῶν πραγμάτων ὅπερ ἐστὶ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμεινόνος. Δεῖ γάρ καὶ ἀνευ τοῦ ὄραν οὕτω συνεστάναι τὸν μῦθον ὥστε τὸν ἀκούοντα τὰ πράγματα γινόμενα καὶ φρίττειν καὶ ἔλπειν ἐκ τῶν συμβαινόντων.

Если сделать это предположение, другими словами — исправление текста, будет видно, что дефиниция трагедии делается гораздо более ясной и более полной, и что Катарсису в дефиниции трагедии совсем нет места, так как дефиниция должна содержать в себе составные и самые главные части трагедии, тогда как Катарсис не является составною частью трагедии: он представляет собой нечто, что находится вне самой драмы. С формальной точки зрения автор полагает, что слова πραγμάτων σύστασιν легко мог заменить словами παθημάτων κάθαρσιν какой-нибудь учёный переписчик, так как текст в манускрипте не был совсем ясным, — тем легче, что эти два слова заменены двумя другими, очень близкими между собой и по числу букв и по окончанию.

Значитъ, в дефиниции трагедии у Аристотеля нѣтъ ни одного слова о каком бы то ни было Катарсисе.

Résumé

LA DÉFINITION DE LA TRAGÉDIE CHEZ ARISTOTE ET LA CATHARSE

par

Mihail D. Petruševski

D'après l'auteur de cette étude, le problème de la Catharse d'Aristote, malgré tant de résolutions, apportées jusqu'à ce jour, n'est pas encore résolu. Parmi ceux qui l'ont examiné, deux des derniers — Gudeman et Smerdel — ont abouti à une résolution négative, émettant l'opinion que le problème représente un ἀδύνατον. L'auteur de cette étude est parti du texte d'Aristote et il aboutit à la conclusion suivante: le problème est sorti de la définition de la tragédie, où tous les mots ne sont pas authentiques d'Aristote. Cela se rapporte surtout aux deux derniers mots παθημάτων κάθαρσιν.

On sait que dans les manuscrits il y a une variante pour les mots παθημάτων κάθαρσιν plus souvent παθημάτων κάθαρσιν qui atteste que le texte n'était pas tout à fait clair et sûr. D'autre part, on sait qu'Aristote, dans sa Poétique, a donné un commentaire assez étendu de cette définition dans lequel il a expliqué tous les mots de la définition, excepté les deux derniers mots. Dans toute son oeuvre il n'en parle pas. C'est pourquoi, l'auteur a mis en doute l'authenticité de ces deux derniers mots à cause des raisons suivantes: si pour ces deux derniers mots de la définition n'a pas un seul mot dans le commentaire — et le texte d'ailleurs est sans lacune — cela veut dire que les mots παθημάτων κάθαρσιν ne sont pas authentiques. Il faut, donc, chercher les mots authentiques d'Aristote dans le texte de la Poétique, à savoir dans l'endroit du commentaire où il est naturel de chercher l'explication des mots παθημάτων κάθαρσιν. En effet, l'auteur a réussi de retrouver ces deux mots d'Aristote. Ce sont πραγμάτων σύστασιν.

Déjà dans le chapitre VI il est dit:

Μέγιστον δὲ εἶπεν ἐστὶ ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις· ἡ γὰρ τραγωδία μίμησις ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπων ἀλλὰ πράξεων καὶ βίου... ὥστε τὰ πράγματα καὶ ὁ μῦθος τέλος τῆς τραγωδίας, τὸ δὲ τέλος μέγιστον ἀπάντων..

Aussi dans le chapitre VII, au commencement même, on lit:

